

PHILOSOPHY OF CULTURE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-237-1-7>

REPRESENTATION OF RUSSIAN «PAGAN IMPERIALISM» IN THE SONG BY ALEXANDRA PAKHMUTOVA AND NIKOLAI DOBRONRAVOV «ENCHANTED RUS»

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ РОСІЙСЬКОГО «ЯЗИЧНИЦЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ» В ПІСНІ АЛЕКСАНДРИ ПАХМУТОВОЇ ТА НІКОЛАЯ ДОБРОНРАВОВА «ЗАЧАРОВАННАЯ РУСЬ»

Dymovska A. K.

*Candidate of Philological Sciences,
Lecturer at the Department
of Ukrainian Philology
Municipal establishment «Balta
pedagogical professional college»
Balta, Odesa region, Ukraine*

Димовська А. К.

*кандидат філологічних наук,
викладач української філології
Комунальний заклад «Балтський
педагогічний фаховий коледж»
м. Балта, Одеська область,
Україна*

«Сучасна «цивілізація» Заходу потребує кардинального перевороту, без якого вона рано чи пізно приречена на загибель. Ця «цивілізація» перекутила усякий розумний порядок речей. Вона перетворилася на царство кількості, матерії, грошей, машин, у якому немає більше повітря, свободи, світла. <...> Європа втратила свою простоту, вона втратила центр своєї діяльності, вона втратила своє життя. Вона просякнута демократичною недугою і семітською отрутою аж до самого коріння <...> Усе це – плоди такої хваленої західної «цивілізації». Усе це – славетні результати забобонної віри у «прогрес» [3, с. 11], – ці слова з праці відомого італійського філософа-традиціоналіста Ю. Еволи «Язичницький імперіалізм» у різноманітних варіаціях понад десятиліття лунають у російському медіапросторі. Мантра про «загниваючий Захід» звучить з уст очільника держави В. Путіна, чиновників різних рівнів, діячів російської культури та мистецтва, журналістів, навіть представників церкви. На думку соціологів, метою цього є, зосібна, формування некомпліментарного демонізованого образу Європи й США, аби замаскувати негативні явища всередині

власної країни [1]. Пересічний російський громадянин може мати безліч проблем та негараздів, але буде переконаний у тому, що весь світ живе значно гірше за нього – якщо не в матеріальному, то в моральному вимірі.

Російські пропагандисти протиставляють «зіпсованій» західній цивілізації доктрину «руського міра» (цікаво, що один з її ідеологів – Александр Дугін – переклав з німецької на російську «Язичницький імперіалізм» Ю. Еволи; чи не тому сьогодні у рядках філософа про занепад Європи нам відгонять репліками Соловйова чи Скабеевої?) – псевдонаукову ідеологічну концепцію, сутність якої полягає у «відсутності» кордонів Росії, яка свавільно й на власний розсуд зараховує до сфер свого впливу будь-які території, незважаючи на історичні, політичні, етнічні чинники, відкидаючи, зрештою, елементарну логіку (так, А. Проханов стверджує, що «Руський мір по суті – це все. Це навіть зірки на небі, які висипають руської ночі. Руський мір – це все, що нас оточує: це руські імперії, розгортання й зменшення цих імперій; це руські катастрофи, шерех руських лідерів, це реальна політика і руська мрія» [2, с. 7]). Прикметно, що розробники цієї доктрини використовують епітет «руський» (не російський), прозоро натякаючи на зв'язок із Київською Руссю, що значно розширює їхні «апетити» у просторі й часі, адже йдеться не лише про географічні межі, а й про історичну спадщину.

Механізм привласнення (ребрендингу) росіянами киево-руського коріння описано багатьма українськими дослідниками, серед яких П. Голубенко, Я. Грицак, Є. Наконечний, І. Папакін, В. Таран, Л. Цегельський та інші. Ми б хотіли докладніше зупинитися на зразках концептуального віддзеркалення російського зазіхання на українську історію в сучасному мистецтві країни-агресора. Так, 20 січня 2012 року у Великій залі Московської консерваторії під час авторського вечора Александри Пахмутової відбулася прем'єра її пісні на слова Ніколая Добронравова «Зачарованная даль» (вокаліст – ліричний тенор Сергій Радченко) [6] – музичного твору, який, на нашу думку, став яскравою репрезентантою міфологізації минулого згідно з офіційною ідеологією РФ.

Російський музичний критик М. Марголіс, констатує загальний «консерватизм і стилістичну ортодоксальність» заходу, присвяченого А. Пахмутової, відзначив, що виконання цієї «досить архаїчної» і «нудотної» композиції мало викликати у глядачів «не менше благоговіння, аніж нагадування Святослава Ігоревича (С.І. Белза, радянський і російський музикознавець та музичний критик – А. Д.) про те, що президент Медведєв «нещодавно» (у 2009-му) нагородив

Александрю Ніколаєвну орденом «За заслугі перед Отчєством» I ступеня» [5] – що й сталося, оскільки «захоплєна» публіка одразу ініціювала виконання пісні на біс. Поза іронією цього зауваження прозирає влучне авторське спостереження щодо занєпадницької картини застою в культурі й самому соціумі, тим більш цінне, що є критичним поглядом зсєредини. Що ж саме видалося М. Марголісу «архаїчним» і «нудотним» у черговому шедеврї корифєів російської естради?

Позатим, що пісня, безумовно, є синкретичним жанром і потребує комплексного аналізу, зазначимо, що предметом нашого зацікавлення є, перш за все, текст Н. Добронравова. Щодо музичної палїтри композиції слід підкрєслити головнo її мінорну тональність, спокійний ліричний темп, куплетну форму, розмір 4/4. Вступ у виконанні флейти передає сакралізоване піднесення, яке налаштує слухачів на відповідне – побожне – сприйняття. Протягом трьох куплетів, починаючи від таємничого піано, зростає динаміка та загальна напруга. Перед 4-м куплетом, вочевидь, щоб позбутися враження монотонності, спровокованого повтором трьох ідентичних музичних відріzkів, А. Пахмутова вдається до модуляції на 0,5 тона вгору. Цей куплет, підіймаючись до F (форте), містить кульмінацію, яка настає під час репризи останніх рядків, що в них актуалізовано архетип воскресіння (про це – згодом). Далі лунає патетичний програш, що має на меті розчулити реципієнтів та підготувати їх до фінальної частини. 5-й куплет (останній) починається загадковим sP (субїто піано), максимально привертаючи увагу слухачів до найважливішого фрагменту тексту. Кода пісні – ефектний октавний стрибок вокаліста на FF (фортісімо) під звуки литавр та почергову зміну гармонії у порядку тонїка – субдомінанта – нижня медїанта – тонїка.

Перейдемо до аналізу тексту Н. Добронравова. 1-й куплет починається словами: «Нас осталося так немного, / Нас еще томит печаль». У них закладено інтенцію винятковості романтизованого ліричного героя, перед яким простягається «Заповедная дорога – / Зачарованная даль», – провіденційний шлях у безвість, марковану містичним епітетом «зачарована». З одного боку, це сприяє поглибленню ефекту таємничості, адже слова «Зачарованная даль» є рефреном кожного куплету. З іншого – зачарованість є ознакою міфологічно-казкової площини: ця даль зачарує, гіпнотизує, поневоле споглядача, уся життєва мета якого зводиться до досягнення недосяжного.

2-й куплет: «Здесь до боли всё знакомо, / Здесь родные берега. / И ведет дорога к дому, / Сквозь невзгоды и века», – це надзвичайно потужні рядки з точки зору психологічного впливу, оскільки в них актуалізовано архетипи рідного берега і рідного дому. Вони вибудовують в уяві слухачів сюжет про довгу подорож, яка закінчується омріяним поверненням «до рідних пенатів». Такий, на думку знаного американського теоретика міфокритики Дж. Кемпбелла, закон мономіфу: «коли герой завершить свій чин, осягнувши мету <...>, зі своїми здобутками мусить повернутися додому, до вихідного пункту», «...описати Повне коло і приступити до нової праці» [4, с. 181].

У 3-му куплеті: «У родимого порога / Снова вишни зацветут. / Здесь всё лучшее от бога, / Здесь меня как бога ждут», – логіка повернення обґрунтовується цілим ланцюжком психологічних деталей, які тішать героя. Рідний поріг, квітучий вишневий сад (російська інтелігенція завдячує А. Чехову знаковістю та ностальгійним сенсом цього образу), ідеалізація батьківщини (адже там усе найкраще) провокують у героя стан ейфорії: йому здається, що радість від його повернення обопільна – його ж як бога (!) ждуть.

4-му куплету передує модуляція, яка виростає з внутрішнього піднесення, нестримної радості ліричного героя, передчуття резурекції занепалих за його відсутності скарбів: «Снова музыка воскреснет, / Оживет лесной рояль. / И воскреснет наша песня – / Зачарованная даль». За К.Г. Юнгом воскресіння – це одна з форм відродження, яка підносить воскресле до «стану нетлінності» [8, с. 202]. Воскресіння музики і є тією «новою працею», яка чекає на героя вдома: «принести мудрість, записану в рунах, чи золоте руно, чи привести зачаровану красуню, – назад, у світ людей, де здобутий ним дар може послужити відродженню спільноти, нації, планети чи навіть незчислених світів» [4, с. 181].

У рядках 5-го куплету: «Дом родной, края лесные, / Путь домой – и свет, и грусть», – поза амбівалентністю пройденого шляху чітко прозирає традиційний маркер російської природи – ліс. Останні верси: «Заповедная Россия, / Зачарованная Русь», – нарешті розкривають перед слухачами таємницю «зачарованої даліни». Звісно ж, це – «матінка-Росія», але в цьому фрагменті тексту відбувається миттєве перетворення щойно розпізнаної батьківщини ліричного героя на віковичну міфологему, яка має для росіян сакральне значення, і поза якою вони не можуть наважитися осмислити своє місце в світовій історії. Це один із найяскравіших виявів російського містично-шовіністського «язичницького імперіалізму»: «зачарована», тобто така, що перебуває під магічним впливом, вкрадена в українців Русь –

колиска імперії в офіційній концепції російської державності. Звісно, до кінця 5-го куплету розчулені слухачі, які подумки пережили цілу мандрівку героя, ще й з утвердженням провідного для їхньої культури образу-символу, аплодують і вимагають повторного виконання – і це наслідок не лише синтетичного впливу незаперечних талантів А. Пахмутової та Н. Добронравова, але й актуалізації виплеканого в свідомості росіян «ідеологічно виваженого» погляду на історичне минуле держави.

Фахівчиня у сфері аксіології М. Рай зазначає: «Складні часи змушують росіян і росіянок не обдумувати шляхи відступу, а ще більше занурюватися в резервуар сили духу і самозбереження», а силу духу цей народ черпає, на її думку, у легендах про минулі перемоги, які зберігаються в колективній пам'яті [7, с. 334–335]. «Складні часи» в Росії, здається, ніколи не закінчуються, і це, вочевидь, є однією з причин ностальгійного вектору саморефлексії росіян: вони не звикли концентруватися на рутинному сьогоденні, а тим паче на непевному майбутті – для того, щоб усвідомити себе «великими», значущими для світу, їм потрібно постійно звертатися до героїчних епізодів власного минулого, які внаслідок цього зазнають гіпертрофованої міфологізації. Сучасна версія їхньої національної історії через маніпулювання та значну підміну фактів скидається радше на історіософію, у якій сплітаються національний, сакральний, міфічний первні. «Військові операції» у Придністров'ї, Грузії, Сирії, переростання збройного протистояння на Сході України у повномасштабну російсько-українську війну переконливо засвідчують, що нічого позитивного ця історіософія не приносить ані самій Росії, ані сусіднім країнам. Росіяни приречені ходити по колу, доки не наважаться зазирнути у своє майбутнє.

Здійснені російськими імперськими ідеологами і продовжені пропагандистами «руського міра» ребрендинг назви і зазіхання на давньоруський спадок позбавили росіян минулого – справжньої історії фіно-угорських, тюркських та поволзьких народів, адже офіційна російська історіографія упродовж століть, замість накопичення свідчень про історію цих племен та їхнього об'єднання, займалася недолугими спробами представити Москву законною правонаступницею зруйнованого Ордою Києва. Ці намагання не лише не увінчалися успіхом, а й загальмували процес формування їхньої національної ідентичності: практично до розпаду СРСР вони не відчували своєї «російськості» за оболонкою представників титульної нації федеративних державних утворень – Московського царства,

Російської імперії, Радянського союзу. Пісня А. Пахмутової на слова Н. Добронравова «Зачарованная даль» репрезентує архаїчний ностальгійний хоровод ліричного героя у пошуках *fata Morgana* – міфічної Русі, з якої неможливо зняти чари, адже вона існує тільки в уяві росіян.

Література:

1. Вперед у світле минуле, або Як російська пропаганда маніпулює на ностальгії за СРСР. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/12/17/vpered-u-svitlye-mynule-abo-yak-rosijska-propaganda-manipulyuyue-na-nostalgiyi-za-srsr/> (дата звернення 25.08.2022).
2. Доктрина Русского мира / Составитель В.В. Аверьянов. («Коллекция Изборского клуба»). Москва: Изборский клуб, Книжный мир, 2016. 640 с.
3. Эвола Ю. Языческий империализм / пер. с нем. и послесл. А. Дугина. Москва: Историко-религиозное Общество «Арктогея», 1994. 172 с.
4. Кемпбелл Дж. Тысячоликий герой / пер. з англ. Олександра Мокровольського. Львів: Видавництво Terra Incognita, 2021. 416 с.
5. Марголис М. Александра Пахмутова показала зачарованную даль: Авторский вечер классика советской эстрады вернул слушателей в 1970-е. URL: <https://iz.ru/news/512777> (дата звернення 25.08.2022).
6. Пахмутова А., Добронравов Н. Зачарованная даль. URL: <https://youtu.be/viUpJrn3vIA> (дата звернення 25.08.2022).
7. Рай М. Компас цінностей. Уроки 101 країни про цілі, лідерство і життя / пер. з англ. Наталії Валецької. Київ: Yakaboo Publishing, 2021. 368 с.
8. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з нім. Катерини Котюк; наук. ред. укр. Вид. Олег Фешовець. 2-ге опрац. вид. Львів: Видавництво «Астролябія», 2018. 608 с.